

Bediüzzaman ve Avrupa Medeniyeti

Bediüzzaman'ın halis bir talebesi, uzun bir dönem Avrupa'da imrar-ı hayat ettiğinden ve Risale-i Nur'un Avrupa Medeniyeti hakkında yazılan parçalarının izahını çok önemli gördüğünden; bu alanda benden bir yazı istedi. Fakat mesele ve mevzu hem tarihi, hem felsefeyi hem sosyal birçok alanı ilgilendiriyor. Benim kapasitemi ve bir makalenin hacmini aşıyor. Yine de Bediüzzaman'ın yetmiş yıllık aktif hayatı süresince bu konuda söylediklerinden hatırlatıcı bir gerdanlık dizmeyi düşündüm.. Bazı anahtar kelime ve cümleleri kaydedip; Üstadın bunlarla ne demek istediğini notlar halinde yazdım.

Başta bu konu ile ilgili 12. Sözü, 25. Sözü, 17. Lem'anın 5. Notasını ve Lemeat'ın önemli parçalarını özellikle *Medeniyet-i Hazıra ile Dinî Medeniyetin Muvazeneleri* bölümünü hatırlamakta fayda var. Biz bu yazıda genel olarak bu parçayı esas alacağız. Bununla ilgili diğer risale ve mektupları da mukayeseli olarak göstereceğiz. Bu notlar ve izahlar yedi maddedir: İşte:

Birinci Madde: Lemaat'ın bu konu ile ilgili bölümü, *Mağlubiyet sonunda İslam Âleminde ne hal peyda olacak*, diye önemli ve halen güncel bir soru ile başlıyor.. Üstad daha önce buna benzer bir soruyu Sünûhat Risalesinde (1918) cevaplamıştır. Sonra Lemeatta aynı bilgiyi manzum olarak yazmıştır. Bu Lemeat Risalesi, Osmanlıca olarak 1921'de basılmıştır. Bediüzzaman, bu ve benzeri eski eserlerinde; Osmanlı'nın yeniden dirileceğini, Müslümanların üç kayba mukabil üç yüz kazanacağını, İslam kardeşliğinin gelişeceğini ve İslam Birliğinin kurulacağını büyük bir umut ile dile getiriyor. Ve diyor ki: Birinci Dünya Savaşının sonucunda mağlubiyetimiz, bize bu güzellikleri nasip edecektir. Eğer galip olsaydık; kendi elimizle Avrupa'nın sefih ve zalim medeniyetini zorla İslam Dünyasına dayatacaktık. Onun için kader bizi galip yapmadı.

Bu Lemeat'ın telifinden 20 sene sonra (1938) Kastamonu'da kendisine sorulan manevî bir sual ve cevabı kaydetmiştir: *Cumhuriyet hükümetleri, surî bir istiklaliyet pahasına, Avrupa'nun medeniyetini ve dinsizliğini bu millete dayatıyorlar. Ve bu zararlı dayatmanın bütün İslam dünyasına sirayet etmemesi için; kader-i İlahî, Ankara'daki reislerin gözünü bağladı; Almanya'nın kendileriyle ittifak yapılması karşılığında İslam Dünyasının önemli merkezlerinin Türkiye'ye bağlanması teklifinin güzelliğini göremediler*, diyor. İsmet İnönü gibi büyük bir dehanın nasıl böyle bir hatayı yaptığına şaşırıyor. Ve nihai neden olarak da kaderin bu hikmetini gösteriyor.¹ Evet, İngiltere, Osmanlıyı yıkmak için İslam devletlerine zahiri bir istiklaliyet ve medeniyet vaat ettiği gibi; 1800'lü yıllarda ve devamında oluşan Asya ve Afrika sömürgelerini bu zahiri istiklaliyet havası ile yine kandırdı. Sömürgelerini, kendilerine tüketici bir pazar yapmayı becerdi.

İkinci Madde: *İşte anladın! İslam'ın neden küstüğünü, Avrupa Medeniyetini kabullenmekten çekindiğini...*

Maalesef bu küskünlük ve Avrupa Medeniyetine karşı çekingenlik, dört sebepten dolayı bir derece kırılmıştır. İslam Âlemini belirli bir modernite salgını kaplamıştır. Bu dört sebep şunlardır:

¹ Kastamonu Lahikası, sh: 16-17

- a) Bu tarihten (1920'lerden) sonra teknoloji ve modernitenin bütün dünyayı salgın gibi istila etmesi.
- b) Komünizmin kısa bir zaman içinde ortaya çıkıp İslam Dünyasını Batıya sığınmaya zorlaması..
- c) İngilizlerin çok derin ve komplike diplomasisi..
- d) Biraz sonra anlatacağımız, İslam Dünyasının kendine has bir medeniyeti inşa edememesi..

Arnold Toynbee diyor ki; Avrupa'nın materyalizme ve teknolojiye dayalı olan ve kutsal değerlerden yoksun bulunan bu medeniyetlerini dünyanın başına geçirmesi, diğer milletlerden öyle bir aksülamel ve tepki getirecek ki, Avrupa yaptıklarına bin pişman olacaktır. Evet, Asya ve Afrika uyanmakla beraber bahsi gelecek olan sekiz engelden dolayı kendi medeniyetlerini kuramadıklarından bu esareten henüz kurtulabilmiş değiller.

Üçüncü Madde: *Avrupa medeniyeti, herhangi bir dinin hidayetine dayanmıyor. Bir kolu materyalist Roma'nın ve bir kolu da hayalperest Yunan'ın dehalarına dayanıyor.*

Burada yedi önemli nokta var:

a) Avrupa medeniyeti, salt akla dayanır. Salt akıl da, fitratın derinliklerine, geçmiş ve geleceğin güzelliklerine nüfuz edemiyor. Hidayet ve kalb gibi doğal ve evrensel olamıyor.

b) Roma ve Yunan dehaları; günlük olarak çalışan, somutçu akıldan ikiz olarak doğdukları ve 2000 senedir Avrupa medeniyeti ve Hıristiyanlık dini, onları birleştirmeye çalıştıkları halde bir türlü imtizaç edememişlerdir. Nitekim bu iki deha, bugün de Fransız ve Alman olarak yaşıyorlar. Roma materyalizmi Fransa'yı, Yunan felsefesi de Almanya'yı doğurmuştur. İşte sırf bu yapısal ayrılıktan dolayı, Avrupa iki büyük dünya savaşını yaşadı.

Bediüzzaman bu gibi ifadelerde görüldüğü gibi, Ortaçağ Kilisesinin oluşturduğu skolâstik zihniyete *Nasraniyet*, diyor. Hıristiyanlığın İncil ve İsa'ya dayanan ruhanilik ve diğer güzel neticelerine ise İsevilik diyor. (17. Lem'a, 5. Nota'ya bakabilirsiniz.)

c) Avrupa Medeniyeti, insanlık dünyasına bütünlük, refah ve benzeri güzellikleri ikram ettiğini söylüyor. Fakat tarihteki bütün savaşların toplamından daha fazla insanın ölmesine sebep olmuştur. İnsanı materyalizm bataklığında boğmuştur. İsrâf ekonomisini insanlığın başına geçirmek ile ihtiyaçlarını arttırıp onu mutsuz ve hasta etmiştir. (Lemeat ve Emirdağ II)

d) Ve bu medeniyet özellikle İngiliz, Fransız ve Rus devletleri, dinsiz ve materyalist oldukları halde Hıristiyanlık dinini emperyalizm uğruna kullanmışlardır. Hiç de doğal olmayan bir laiklik ve sekülerizmi dünyaya din olarak kabul ettirmiştir.

e) Ve bu laiklik prensibiyle beraber bütün dinleri, Roma ve Yunan felsefelerinin emrine girmeye zorluyor. Ki materyalizmden ve tüketim ekonomisini esas almasından ve ruha ve kalbe hiç hitap etmemesinden dolayı bu medeniyetin, dinlerle barışabileceği bir ortam asla mümkün değildir. Çünkü böyle temelsiz bir girişim, doğal canlı ürünlerin içine zehirli hormonları şırınga etmek gibi olur.

f) Bu medeniyet, gerçekçi ve gerçek üretici değildir. Sadece sihirbaz gibi insanların gözlerini boyuyor; onları kandırıyor. Seher, sihir kelimeleri etimolojik olarak boya ile insanları sevindirmek; bu sayede onları kandırmak demektir.

g) Günlük akla ve somuta dayanan bu medeniyet, Allah'ı ve kutsalı tanımadığından, tabiatı ve tabiatın içindeki nimetleri, yağmalama psikolojisiyle koparır; tabiatın tek sahibinin kendisi olduğunu söyler. Hem nimetleri insanlara zehir eder; hem de çevre ve tabiatı zehirler. Bu saldırgan ve hırsızca psikoloji ile hiç doymadığı gibi, asla memnun ve şükürdar da olamıyor.

Dördüncü Madde: *Avrupa medeniyetinin dayandığı materyalizm, bir kolera gibi, yıkıcı ve bulaşıcıdır. Bu hastalık maalesef üç temel damardan yayılıyor: a) Tenkid; b) Taklid; c) Telkin..*

Evvela: Anarşizm, sefahet ve bataklık manasındaki Hürriyet ilkesinden, bütün geçmiş mirası ve değerleri tenkid ve eleştiriye tabi tutuyor; eleştirel düşünce okullarını açıyor; insanların doğal dayanaklarını koparıyor; onları yabancılaştırıyor.

İkinci olarak: Fenleri ve pozitif ilimleri kullanıp kendi hayat ve düşünce tarzını bütün dünyaya telkin ediyor.

Üçüncü olarak: Medeniyet, moda ve modernite fırtınasıyla herkesi o medeniyeti taklid etmeye zorluyor. Sonuç olarak materyalizm mikrobu, bütün ailevi ve sosyal dokuya sirayet etmiş oluyor. (Geniş izah için Lemeat kitabına bakabilirsiniz.)

Beşinci Madde: *Bu medeniyet beş olumsuz (menfi) esasa dayanıyor. Onun için insanlığa zarar-ı mutlak olmuştur.*

a) *Dayanağı ve birinci ilkesi, Güçlü olan haklıdır, sözüdür.. Haklı güçlü olmadıkça, haklı sayılmaz. Maddi güç; güzel ve temel bir değerdir, diyor.*

Gerçi insanlık, bu vahşi ve zalimane prensipten kurtulmak için; *İnsan Hakları Beyannamesini, eşitlik ilkesini, Hukuk Devleti kavramını* kendine virt etmişse de, Avrupa Medeniyetinin yerini dolduracak bir alternatif kurulamadığından insanlık, bu zulmün zehrini bütün sarhoşluğu ve uyuşukluğu ile beraber içmeye devam ediyor.

b) *Asıl amacı ve hedefi, menfaat ve çıkarıcılıktır. Onlarca sosyal yardımlaşma kurumlarını kurmuşsa da gayesi yine de zenginlerin ve zalimlerin rahat etmesidir. Zahiren ve sözde iddia etse de; onun hedefinde, bilgi, fazilet, fedakârlık ve kardeşlik gibi temel soyut değerler yoktur.*

c) *Sosyal hayatın tutkallı olarak, başta ırkçılığı; sonra kapitalizmi esas alır. Her ikisi de, başkasını yutmakla beslenmeye dayanır.*²

d) *Hayat ilkesi, yardımlaşma ve iyilik yapma yerine mücadele ve rekabettir.. Bu ise kavga, kaos ve felaket getirir.*

e) *Nihai neticesi; insanı saldırgan, bilinçsiz bir tüketici yapmak; onu heva, heves ve diğer nefsanî lezzetler bataklığında boğmaktır. İnsanın asıl varlığı olan ruhî, aklî ve kalbî değerleri ya inkâr ettirmek veya ekonomik baskılarla onları mideye ve bedene yedirmektir.*

² Devletler, milletler arasındaki hafif muharebe, insanlar arasındaki iktisadî sınıfların şedid muharebesine terk-i mevki ediyor. (Lemeat)

Altıncı Madde: *İslam ve din medeniyetinin esasları ise şunlardır: Dayanak noktası Hakk... Hedefi, faziletli üstün insan olmak... Sosyal bağ ve rabita olarak din, vatan ve sosyal sınıf birliğini esas almak... Hayatı algılama prensibi, yardımlaşma ve kerem kanunu... Neticesi, hayatı ve tabiatı bir semavî sofrâ olarak görmek, insanın ilkel ve hayvanî duygularını gemlemekle onu zirvelere çıkarmaktır.*

Eski Said, Münazarat gibi eserlerinde hayat bir mücadeledir. Müslümanlar bu mücadeleden geri kaldığı için dinî ve kültürel birikimlerini ve medeniyetlerini kaybettiler, diyor. Yeni Said ise, bu eski görüşüm yanlıştır, demiyor. Hayat bir mücadeledir de demiyor. Hayat, kerem kanununun bir tecellisi olarak teavün, birlik ve tesanüttür diyerek; Avrupa'nın vahşi kapitalizm şeklinde uyguladığı hayat bir cidaldır, prensibini eleştiriyor.

Evet sonsuzluk ve İslamî değerler çerçevesinde mesele ele alınsa görünür ki; hayat, bir boyutu ile cidaldır..Çünkü rubûbiyet kanunu gereği yani gelişmek için Allah zıtlar arası *cidal kanununu* koymuştur.. Fakat makro planda başka boyutlarda hayat bir tesanüt ve teavündür. Mesela, birbiriyle rakip olan bir çarşıdaki esnaf, bir yerde buldukları ve beraber belli kurallara uydukları için, o çarşı bir bereket kapısı oluyor; görünmez bir el tarafından o rekabet rahmet ve teavüne dönüşüyor. Kâinat, bütün ecza ve erkânı ile hayatı netice vermek için sonsuz bir faaliyet ile çalışıyor. Adeta nerede varlık ve madde varsa orada bir nevi hayat var oluyor.

Yedinci Madde: *Dinler özellikle İslam dini, zül-cenahayn oldukları, fizik ve metafiziğe sahip buldukları halde; neden, tek gözlü ve tek ayaklı, sırf dünyevi ve nefsanî bu medeniyete mağlup olmuşlardır, gibi bir soruya karşı Bediüzzaman, Hutbe-i Şamiye'de cevap olarak altı hastalığı, sekiz mani ve engeli açıklıyor.*

Bu engellerin ve hastalıkların izahına girmeden önce, Bediüzzaman'ın medeniyet ve felsefe ile ilgili iki önemli uyarısını aktarmak gerekir. Şöyle ki:

a) Biraz Batı materyalist medeniyeti; biraz İslam veya İsevîlik veya başka bir tabir ile biraz dünyevî ve tek taraflı varlık anlayışı; sıkışıkça da, seküler bir tanrı ve din anlayışı bir arada gitmez. Yunan ve Roma felsefeleri (ki, birbirine çok yakındırlar) birbiriyle birleşmedikleri gibi; evrensel, kutsal ve çok boyutlu, doğal bir yapıya sahip olan din realitesi de, seküler, tek gözlü, sınırlı insan algısı ile kurulan bir sistem ile asla birleşemez. Felsefe ya dine tabi olmalı, veya sosyal sahayı dine bırakmalı.. (30. Söz, 1. Mebhas)

b) Bediüzzaman bu sosyolojik tespit ile beraber; Lemeat'ın medeniyet ile ilgili bölümünde şu önemli gerçeği de itiraf ediyor: *Bunu da inkâr etmem; medeniyette pek çok güzellikler var. Fakat onlar Avrupa icadı veya Avrupa Hıristiyanlığının (Nasraniyet) malı değiller. Bu pozitif çağın ürünü de değiller. Bilakis bunlar eski bütün medeniyetlerin, bütün zamanların ve bütün insanlığın malıdırlar. Fikirlerin birleşmesinden, semavi dinlerden, doğal ihtiyaçlardan, özellikle İslam dininin bilimsel rönesansından doğmuş, insanın aslî temel bir mirasıdırlar.*

Peki, dünya özellikle İslam âlemi, böyle güçlü bir mirasa sahip olduğu halde neden hala Avrupa'nın esiridir?

El-Cevap: Sekiz engelden dolayı..

1) Eskiden beri var olan: Cehalet; 2) Vahşet; 3) Taassub..

4) Din adamlarının tek taraflı yetişmeleri.. 5) Dini baskı aracı olarak kullanmaları.. 6) İnsanların körü körüne onları taklid etmeleri..

7) Despotizm (istibdad) altında ezilmek ve meşru bir şekilde yaşamamak... Mesela Müslümanlar, birbirine baskı yaptıkları gibi; Ehl-i Kitap kavramını çiğnediklerinden dolayı asıl kuvvetleri olan İsevîlik ve Musevîlik dinlerini dinsizlerin su-i istimallerine kaptırmışlardır.

[Bediüzzaman bu engelleri açıklarken, Avrupa'da Ortaçağda Hıristiyanların içinde oluşan engelleri kastediyor. Mefhum-u makûsuyla diyor ki: Avrupa bu engelleri bir derece kırdı, kendine özgü şekilde dinlere saygılı yarım-yamalak bir medeniyet kurdu. Fakat Asya ve Afrika'nın bugün için evrensel ve kutsal değerlere dayalı bir medeniyeti kuramayışlarının sebebi, işte bu gibi engelleri aşamamalarıdır.]

8. Engel ki, en acısı da budur: Dindarların dini meseleler ile müsbet ilimlerin birbiriyle çatıştıklarını sanmalarındır. Çağlarının dışına savrulmalarıdır.

Bediüzzaman, 70 yıllık hayatı boyunca en çok bu 8. Engel ile savaştı. Yeni bir anlayış getirdi. Fakat İslam aydınlığı, Arap adetlerine yenildiği gibi; Risale-i Nur'un bu anlayışı da, diğer dindar grupların zahîrî ve hurafevârî anlayışlarına yenilmiştir. Asya yine sahipsiz kalmıştır. Maalesef tarihin bu gibi talihsiz neticelerindedir ki; gerçekçi bazı sosyologlar *Medeniyetler İttifakı* deyimini yanlış buluyorlar. Modern Avrupa Medeniyetinden başka medeniyet yoktur, diyorlar.

Gerçekten Batı emperyalizmi, Asya ve Afrika'ya o kadar sık ve ağır darbeler vurmuş ve vuruyor ki; insanımız henüz kendi bilincine varmış değildir. Mesela Avrupa, Asya'nın açlığını kullanarak kendi sanayilerini ve kültürlerini pahalı bir şekilde bize sattılar. Sağdan Kapitalizm tokadını kullanırken, soldan Komünizm ve anarşizm mikrobunu yaydılar. Hürriyet ve özgürlük sloganı ile insanları tabiattan, geçmişinden ve manevi değerlerinden kopardılar.

Evet, Hıristiyanlar ve Müslümanlar Mehdi ve Mesihi beklerken; ne acıdır ki modern medeniyet, hakiki Mesihi değil de Deccal olan Mesihi doğurdu. Bu garip kardeşiniz dahi, 30 sene boyunca, kâinatın genelindeki, özellikle belli varlık gruplarındaki sonsuz bilinci, düzeni, irade ve güzelliği gördükten sonra ancak kendini bu materyalizm Deccalından kurtarabilmiştir.

Bediüzzaman, 1908'den ta 1914'e kadar başta Osmanlı olmak üzere bütün Asya milletlerine, kutsal ve ilimlere dayalı bir medeniyeti ısrarla tavsiye ediyordu. Sonra 1920'de Osmanlı yıkılınca ölümünü ve üzüntüsünü anlatan *Ed-Dai* imzasını yayınladı. Burada, hayal kırıklığına uğradığını zımnen söyledi. Bunun ardından Asya'nın ve İslam dünyasının fakirliğinden dolayı, sosyalist hareketlerden umutlandı. İslam Dünyasının, bu güçlü harekete karşı lakayd kalırsa, bütün emeğini heder edeceğini, akıntıya karşı kürek çekmek zorunda kalacağını söyledi. (Sünûhat ve Lemeat)

Fakat bu hareket de materyalist Bolşeviklerin eline geçince, yine ondan da vazgeçti. 1940'lı yıllarda Almanya'nın değerlere saygılı nasyonal sosyalizminin, bu vahşi Avrupa medeniyetine karşı bir çare olabileceğini temenni etti. Fakat Hitlerin zalimane tavrından dolayı bunu da bıraktı. O da bu tarihte o meşhur ölüm imzasını 13. Şua'da bir daha yayınladı.

Sonra ölümüne yakın Nur Cemaatinin onun medeniyet projesini anlamadıklarını veya anlayıp uygulayacak güce sahip olmadıklarını gördü. Gözü açık olarak, o ölüm imzasını üçüncü kere, son kitabı olan Şuaların sonunda bir daha yayınladı. Bütün bu badirelere rağmen Bediüzzaman, tamamen umudunu yitirmedi. Bu umutları da şunlardır:

a) Avrupa Medeniyeti, terör, anarşizm ve sefihane tüketim tarzının zorlamasıyla dine sığınacak. Büyücülerin Hz. Musa'ya boyun eğmesi gibi, Avrupa Medeniyeti de dine sığınmaktan başka bir kapı bulamayacaktır..

b) İslam dünyasında din ve fenni iki kanat yaparak insanlığı kurtaracak bir cemaatin ortaya çıkması, onun en büyük umudu idi. (Lahika Mektupları)

c) İslam dininin bilimsel diyalektik zihin yapısı ile Hıristiyanlığın ruhanî yapısı, el ele verip, insanlığı ahlaksızlık bataklığından ve materyalizm sıtmasından kurtaracaktır, diyor. (Mektubat)

Tarihçi Arnold Toynbee de *Tarihçi Açısından Din* adlı kitabında, buna benzer umutlarla *Gelecek çağ, inancın çağı olacaktır*, diyor.

Medeniyetin en güçlü bir kolu olan edebiyatta materyalist Avrupa'nın bakışı ile Kur'an'ın bakışının mukayesesi, bu Lemeat kitabının önemli bir bölümü olduğunu hatırlamakta fayda var. Çünkü medeniyetin oluşmasında edebiyatın dahi din kadar önemi var. Evet, insanoğlu önce âdem olur, din ve medeniyetin temelini atar. Sonra İsa olur, sonra zirvelere yükselir.

Bediüzzaman, bu gerçeği şöyle özetlemiştir: ***Bizim iki temel değerimiz var. Medeniyet ki insanıyet-i suğradır. Diğeri de din ve İslamiyet'tir ki, insanıyet-i kübradır.***

Bediüzzaman, Eski Said döneminde, çift kanatlı; dünya ve ahireti, inanç ve bilimi kucaklayan bir medeniyetin kurulmasına çok çalıştı. Bu konuda Münazarat gibi birçok eser yazdı. *Bu asırda i'la-i kelimetullah, ancak maddeten terakki ile olur*, dedi. (Nutuk Risalesi)

Yeni Said ise, kültürel bir kıyametin koptuğunu anladı; insanların dengeli ve sorumluluk isteyen canlı, medenî İslam medeniyetini taşıyamayacaklarını gördü. Bu sefer kendisini, tamamıyla ahirete, ruhaniyata, maneviyata adadı. *Çadırlarda yaşayanlar, bize zenginlerden daha çok yakındırlar* dedi. Fakat sosyal hayat ile ilgilenenler, Eski Said'in o projelerini esas alsınlar, diye Eski Said'in de bir gerçek olduğunu söyledi. (Emirdağ II)

Benim âcizane kanaatim; Kilise, Diyanet ve cemaatler, din-bilim çatışması sorununu çözemedikçe güzel gelişmeleri beklemek safdillik olur. Çünkü dinler ve cemaatler bu sorunu çözemedikleri için, çağımıza uygun bir varlık algısını, bir ekonomi ve medeniyet yapısını ortaya koyamıyorlar. Adeta hizmet ve değerler için dünyanın en güzel tezgâhını açmışlar. Fakat tezgâhta satabilecekleri hiçbir mal yoktur. Bunların misali, trilyon dolar reklam verip de satabilecekleri hiçbir mal üretmeyen şirketlere benziyor. Hâlbuki bu kurumlar, değil dünya belki kâinat ve bütün varoluş kadar zengin bir mirasa konmuşlardır. Bediüzzaman bu mirası, Ayetül-Kübra risalesinde manen kullanmış ve bu sonsuz gücü kendine destek yapmıştır.

25. 3. 2014
Bahaeddin Sağlam